

NÉPKÖNYVTÁRI PROBLÉMÁK

A LEGUTÓBBI MASFÉL ÉVTIZEDBEN a kollektivizmus az állami, társadalmi, gazdasági és kulturális élet területein rendkívüli hódításokat tett. Ez az alapjában véve nemzetközi áramlat az egyes országhatárokon belül nemzeti színezetet öltött és eredményeit többnyire már ebben a formában termelte ki. Az államhatalmak figyelmét a milliós népi tömegekre a közösségi gondolat vezette, de már tartalmat ez áramlatnak a szokatlan erővel kiújult nemzeti eszme adott. A kollektivizmus és nacionalizmus ily szoros eggyéolvadásából születtek meg Európa több államának nagy tömegszervezetei, amelyek közül elég a fasizmusra és a hitlerizmusra hivatkozunk.

E kettős eredetű törekvéseknek legsajátosabb jelensége a kulturális élet terén a népművelés gondolatának előtörése és szervezeteinek gyors kipitése. Itt ismét főleg az olasz „Opera Nazionale Dopolavoro“ (O. N. D.) és a német „falu-munka“ szervezet kipitéésére utalunk, de ugyanekkor rámutathatunk a skandináv államokbeli népművelési törekvésekre és az ú. n. „munkatábor-mozgalomnak“ Európa számos más államában meggyökeresedett alakulataira is. Magyarországon ez egyetemes áramlat legfőbb kulturális eredményeit az 1920-as évek derekán 5000 új népiskola fölépítése és az iskolán kívüli népművelés intézményének állami megszervezése jelenti.

A népművelésnek — mint minden nevelő és oktató munkának — legközvetlenebb segítőitársai a könyvtárak. Hiszen az élőszóbeli közlés tömegeket átfogó kisugárzását az egyes emberekben a könyvek individuális tanítómunkája mélyíti el. Természetes tehát, hogy a népművelési, közművelődési, nemzetnevelési — nevezzük bárhogyan — gondolatnak előtörésével a népkönyvtárak jelentősége is megnövekedett s a kultúra terjesztésének ezek az eddig ismeretlen, szerény eszközei most szokatlan arányokban nyomulnak előtérbe.

A népkönyvtárügy már több mint egy évszázados fejlődésre tekinthet ugyan vissza, de mai lendületét és helyzeti energiáját csakis a népi szemléletnek köszönheti. Bizonyítja ezt, hogy nem egy államban kulturális feladatként csupán a legutóbbi másfél évtizedben jelentkezett. A kérdés időszerűségét és jelentőségének egyetemességét különösen kidomborítja az a körülmény, hogy az Institut International de Coopération Intellectuelle (C. I.) legújabbán egész kiadványsorozatot indított meg a népkönyvtári problémák megvilá-

gítása céljából. A sorozatból eddig két vaskos kötet jelent meg; az első (*Bibliothèques populaires et loisirs ouvriers*, 1933) a népkönyvtárak szervezetével és a munkásosztály önképzésének feladatával foglalkozik, a második (*Rôle et formation du bibliothécaire*, 1935) a könyvtárosképzés problémáját fejtegeti, különös tekintettel a népkönyvtárakra; most van előkészület alatt a harmadik kötet (*Différents points de la mission sociale et intellectuelle des bibliothèques populaires*), amely a népkönyvtárak társadalmi és kulturális hivatását fogja kifejteni. Minden egyes kötet egy körlevél formájában lebonyolított, hatalmas kiterjedésű ankét eredményének tekintendő. Örömmel állapítjuk meg, hogy a magyar népkönyvtárügy e kiadványokban méltó módon van képviselve.

A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Intézetének kiadványai egyfelől kitűnő alkalmat nyújtanak az egyes államoknak arra, hogy népkönyvtári viszonyaikat kölcsönösen megismertessék, másfelől pedig lehetőséget, hogy a leszűrődő tanulságokat adott körülmények között értékesíthessék.

A kiadványokból feltáruló kép részleteiben persze se nem teljes, se nem egységes. Ez részint a népkönyvtárak országoként elszigetelt fejlődéséből következik, részint pedig a viszonyoknak és szükségleteknek országoként változó különbözőségében leli magyarázatát. Különbözők például a népkönyvtárak elnevezései, fogalmának értelmezései és típusainak változatai. Némelyik beszámoló csupán a kimondott népkönyvtárak állapotrajzára szorítkozik, míg mások minden néven nevezendő közművelődési könyvtár (iskolai, lelkeszi, katonai legénységi könyvtár stb.) viszonyait együttesen ismertetik. A népkönyvtár ugyanis gyűjtőfogalom; a nyilvános könyvtárak legszélesebbkörű kiágazásait értjük rajta s így jogosan öleli fel a közművelődési könyvtárak összes válfajait.

Érdemes volna az egyes beszámolókat külön-külön ismertetni és számadataikat — megfelelő arányosítással — összehasonlítani. A népkönyvtáraknak, a köteteknek, valamint a forgalmi statisztikának a lakosság számával egybevetett számadatai sokszor igen élesen világítják meg az egyes államok közműveltségi állapotait. Azt sem volna érdektelen részletezni, hogy a különböző beszámolók milyen kommentárokkal kísérik a beterjesztett adatokat. Ausztria például a Csehszlovákiához került nép- és munkáskönyvtárak elvesztését, Lengyelország viszont korábbi elnyomatását panaszolja; Oroszország a cári uralom alatti népkönyvtárak szervezetlenségét, szegénységét és egyoldalúságát bizonygatja, ezzel szemben diadalmasan mutat rá a szovjeturalom elképesztő méretű népkönyvtár-alapításaira; hasonló buzgóság tapasztalható a csehszlovákiai beszámolóban, amely az államhatalomnak a nemzetiségek iránt e téren „is” tanúsított pártatlanságát hangoztatja; a németországi — pontosabban: a lipcsei — beszámoló a munkanélküliség és a népkönyvtári látogatottság egymásból folyó szerves kapcsolatát, az olasz beszámoló a Dopolavoro népkönyvtárainak a komoly olvasásra nevelés terén elért sikereit fejtegeti részletesen... Mondom, érdemes volna mind e különböző szempontokból elemezni a beszámolókat; de terünk szűk, s mind-

addig, míg közönségünk a hazai viszonyokkal tájékozatlan, fölösleges külföldi állapotokat tanulmányoznia. Fordítsuk hát figyelmünket inkább a magyar népkönyvtári problémákra, a külföldi viszonyokat csak annyiban érintve, amennyiben azoknak példaadó vagy összehasonlító értékük van.

HAZÁNKBAN A NÉPKÖNYVTÁRI GONDOLAT, közművelődési könyvtárak formájában, a múlt század utolsó negyedében jelentkezett. Vidéki kultúregyesületeknek, falusi olvasóköröknek tagjaik számára beszerzett könyvgyűjteményei képviselik a kezdetet. 1882-ben a községek hivatalos felszólítást kaptak népkönyvtár-alapításra; az állam mintegy felülről jövő nyomással igyekezett siettetni a túlkényelme-sen terjeszkedő közművelődési mozgalmat. Ennek hatása alatt részint maguk a községek kezdtek foglalkozni népkönyvtárak felállításával, részint külön e célból létesült könyvtáregyesületek alakultak; ilyenek voltak a Budapesti és az 1885-ben létesült Kolozsvári Könyvtáregyesület, a Pécsi Ingyenes Népkönyvtár Egyesület stb. Társadalmunk azonban nem bizonyult elég nagykorúnak ahhoz, hogy közművelődésének e nagyfontosságú alapjait magától megteremtse. Végül is az államnak kellett kezébe vennie a népkönyvtárak ügyét s miután 1897-ben megalapította a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát és Felügyelőségét (MKOT), ennek szervezetében a népkönyvtári mozgalomnak is országos keretet adott. A MKOT a világháborúig 1457 népkönyvtárt alapított. A MKOT működésével párhuzamosan a földművelésügyi minisztérium is foglalkozott népkönyvtárak felállításával, amennyiben 1898-ban gazdasági jellegű népkönyvtárakat kezdett létesíteni. 1913-ban az ország területén már 3815 ilyen gazdasági könyvtár létezett, összesen 477.708 kötettel. Mindezekon kívül a honvédelmi minisztérium is létesített népkönyvtárszerű gyűjteményeket a honvédelegység és az altiszti olvasókörök részére. Az országon kívül élő magyarság részére is létesültek népkönyvtárak, ezt a munkát a Julián-Egyesület végezte s dicséretesen végzi ma is.

Mint látható, háború előtti népkönyvtár-szervezetünk szinte teljesen állami gondozásban állt, de azért mégse volt egységes. Az egyes hatóságok egymástól függetlenül, kapcsolat és összeműködés nélkül folytatták népkönyvtár-alapító ténykedéseiket; egymás útját nem keresztelték, de nem is segítették s ez majdnem annyi, mintha keresztelték volna.

A világháború nemcsak hogy lezárta, hanem valósággal elsöpörte ezt a periódust. Az elszakított területekkel a népkönyvtárak ezreit veszítettük el; ami megmaradt, a háborús zavarok és az idegen megszállások következtében úgyszólván használhatatlanná vált. A MKOT-könyvtárak maradványainak rendezése máig tart; a földművelésügyi minisztérium háború előtti alapításait sorsukra hagyta, lemondott róluk, de újakat alapított.

1923-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a népkönyvtári szervezetet új alapokra fektette. Megszüntette a MKOT-át és a népkönyvtárügyet — az egységes irányítás érdekében — az ugyan-

azon évben létesített iskolánkívüli népművelés közvetlen gondozásába utalta. 1923 óta tehát a népkönyvtárügy hazánkban az iskolánkívüli népművelés szerves kiegészítő részét képezi; ez alapítja és fejleszti a népkönyvtárakat és a régiek töredékes könyvvállományát — amennyire lehet — ismét használatba helyezi. Az új keretben 1927-ben teljesen új népkönyvtári szervezet létesült és ugyanezen évben a csonkaország területén 1500 új népkönyvtár állíttatott fel.

Ha van hazánkban intézmény, amelynek keretébe a népkönyvtárügy szervesen illeszkedik, úgy bizonyára az iskolánkívüli népművelés az. A fentebb említett népszövetségi kiadványok is mintegy alapelvül mondják ki, hogy a népkönyvtáraknak állandó, szoros kapcsolatban kell állniok a szabadegyetemekkel, a nép főiskolákkal és általában az összes népművelési szervekkel. Népművelés és népkönyvtár lényegében egészíti ki egymást; hiszen elsősorban a népművelési előadónak van módjában a könyvek iránt érdeklődést kelteni és a népkönyvtáraknak olvasótábort toborozni. Ha pedig arra kell példa, hogy a különböző fajtájú népkönyvtár-alapítások csak az erőket forgácsolják szét, de egységes hálózatot nem eredményeznek, —' úgy ott van háború előtti népkönyvtáraink beszédes példája! A háború utáni évek építőmesterei mégsem tanultak semmit a fenti tanulságokból. Kezdődött minden előről úgy, mint azelőtt, a találkozásnak és együttműködésnek még a lehetőségét is kizáró párhuzamos külön utakon...

Magyarország területén a következő népkönyvtárfajtákat számolhatjuk össze: 1. a MKOT háború előtti népkönyvtárjai, 2. a kultuszminisztérium által 1927 óta létesített népkönyvtárak (számuk ma 1616), —mindkettő a népművelés szervezetébe kapcsolva; 3. a földművelésügyi minisztérium háború előtti, 4. ugyanennek 1925 óta létesített gazdasági népkönyvtárjai, — az előbbieket sorsukra hagyva, ez utóbbiak száma 1227; 5. levontkönyvtárak, 6. falusi ifjúsági könyvtárak. A racionalizálás elvével alig összeegyeztethető emez állapotok fölött méltán fakadt ki a kérdés egyik hivatott ismerője: „Egy kis megengedhető gúnnyal megállapíthatjuk, hogy el lehet képzelni hazánkban olyan szerencsés falut is, amely mind a hat népkönyvtárt megkapta, amelynek tehát egyszerre hatféle állami eredetű népkönyvtára volt, miután a különböző adományozó szerveknek egymással való kapcsolata hiányzott, s így nem is tudhattak egymás intézkedéseiről, illetőleg adományozásairól. Egy faluban négyfajta népkönyvtár éppen nem ritkaság. Kissé túlságosan szép művelődési állapot ez. Inkább lenne négy különböző helyen egy-egy könyvtár, mint egy községben négyféle.“

Olyan államban, amely teljesen kicpített hálózattal bír, vagyis amelyben minden egyes város, község, tanya és telep a lakosság számarányának megfelelően el van látva népkönyvtárakkal, a fenti állapotok nem is jelentenének problémát. Am létesüljenek újabbnál-újabb népkönyvtárak, minél több jó könyv árad a falvakba, annál jobban megtermékenyül ama bizonyos szellemi ugar! Csakhogy nálunk — sajnos — nem ez a helyzet. Magyarország kereken 3400 községet számol, s jöllehet 1616 új típusú, 1780 MKOT-, levante-

stb. és 1227 gazdasági népkönyvtárunk van, községeink több mint felerészben népkönyvtári szempontból még mindig ellátatlanok. (Az 1616 új típusú könyvtár is mindössze 1260 községben van elhelyezve, minthogy a nagyobb községek, városok, tanyaközpontok annakidején több könyvtárt kaptak.) Ilyen körülmények között már nem közömbös, hogy egy központi szerv céltudatosan vagy több szervezet esetlegesen próbálja a fennálló szükségleteket megoldani.

Figyelembeveendő az is, hogy az imént említett háromféle népkönyvtár közül csupán a kultuszminisztériumi újalapítású népkönyvtárak felelnek meg az általános szükségleteknek. Ezek négy típusra (nagy, közép, kis és tanyai népkönyvtár) oszlanak a szerint, hogy városokban, nagyobb ipari telepeken, községekben vagy tanyákon nyertek elhelyezést. Az egyes típusokban a könyvek száma jelenleg 348, 233, 191, illetve 185 kötet; az állomány tehát még a legkisebb kategóriában is elégséges a kulturális igények és szükségletek kiszolgálására, ha tudjuk, hogy a könyvanyag minden típuson belül azonos jellegű, különbség csupán a kötetszám és színvonal tekintetében áll fenn. A MKOT népkönyvtár-maradványai sem kötetszám, sem tartalom tekintetében nem kielégítő, ismeretterjesztő műveik az alapítás óta eltelt három-négy évtized alatt nagyrészt elavultak. A gazdasági népkönyvtárak három — jelenleg egyenként 52, 112 és 153 kötetből álló — típust alkotnak. Ezek az alacsony kötetszámon kívül már csak azért sem tekinthetők teljes népkönyvtáraknak, mivel a legkisebb típus kizárólag mezőgazdasági szakkönyvekből áll s csupán a másik kettő tartalmaz egyéb ismeretterjesztő és szépirodalmi anyagot is. Különböző alapítású népkönyvtárainkat könyvállományuk szempontjából is mérlegelve, nyilvánvaló, hogy azoknak az országos hálózatba való tervszerű beillesztése még nem fog végleges elintézetést jelenteni; szükséges az is, hogy a hiányos és részleges népkönyvtárfajták megfelelő szintre emeltessenek. Ismételjük, hogy a hazai népkönyvtárügy e legsürgősebb problémája csak akkor nyer kielégítő megoldást, ha a különböző szervek népkönyvtári akciói központi irányítás alá kerülnek s a könyvtárak szétosztása és a könyvállomány gyarapítása céltudatosan és egységes szempontok szerint fog történni.

ISMERVE NÉPKÖNYVTÁRHÁLÓZATUNK hiányait és a továbbfejlesztés szükségleteit, önkénytelenül vetődik fel a kérdés: vajjon mindezekre jelenlegi anyagi eszközeink — még a különböző források egyesítése után is — elégségesek-e? Elfogulatlan válaszáért forduljunk a külföldi példákhoz. Európában mondhatni teljes népkönyvtárhálózattal csupán Anglia rendelkezik; a fenntartásról és fejlesztésről maguk a községek gondoskodnak. Ezt az eszményi állapotot legközelebb bizonyára az az öt állam fogja elérni, amelyeket külön népkönyvtári törvény támogat e törekvéseikben, úgymint (a törvényhozás éve szerint): Csehszlovákia (1919) Belgium (1921), Finnország (1928), Dánia (1930) és Svédország (1930). (A törvények szövegét a C. I. első kiadványa függelékben közli.) Csehszlovákiában a törvény minden községet népkönyvtár felállítására kötelezi;

1930-ban már 16.461 népkönyvtára volt 699.284 kötettel; igaz, e magas számok értéke nyomban alászáll, ha kiszámítjuk, hogy egy-egy könyvtár átlagos állománya mindössze 42 kötet, de viszont a fejlődési alapok biztosítva vannak! A másik négy állam törvényei a könyvtáralapítási kötelezettség és az állami támogatás feltételeit (könyvtári alap és könyvtárhelyiség létezése, kezelés biztosítása, felügyelet elismerése) szabályozzák. Belgiumban például minden község választópolgárai egyötödének kívánságára tartozik népkönyvtárt létesíten. A községeknek a lakosok száma szerint egy bizonyos összeget népkönyvtári célokra kell fordítaniok, így pl. Belgiumban személyenként évi 25 centimest, Finnországban egy márkát stb. Ily kedvező viszonyok között Belgium 1929-ben már 2188 közkönyvtárral s bennök 3,815.002 kötettel dicsekedhetett; Finnország pedig mindjárt az első években 834 könyvtárt alapíthatott 1,134.257 kötettel, ami 1360 kötetes könyvtárátlagnak felel meg. Az állami támogatás a többi külföldi államban hasonlóképpen csak kisebb szubvenciók formájában nyilvánul meg, míg a terhek nagy részét maguk a közületek (városok, községek), továbbá vállalatok, társulatok (bányák, ipari és kereskedelmi üzemek) és egyesületek viselik. Több államban maga a társadalom gondoskodik önként népkönyvtári ellátásáról. Lettorszában az alkohol és bor pótagóját, Norvégiában külön e célból szervezett sorsjátékok jövedelmét fordítják népkönyvtári célokra. Az Északamerikai Egyesült Államokban színházak, hangversenyek, estélyek jövedelméből teremtik meg az efféle kulturális intézmények lapjait.

A felsorolt példákából, a külföldi népkönyvtári szervezetek pénzügyi alapjainak méreteiből nyilvánvaló, hogy a mi állami alapjaink e nagyszabású közművelődési feladat megvalósítására elégtelenek. De az is nyilvánvaló, hogy ez nem is állami feladat s nálunk kizárólag a társadalom részvétlensége miatt csúszott át annak vállaira. Elég ha az állam segítséget nyújt a kezdemények támogatására, mert hivatása e téren nem annyira az alapítás, mint inkább a szervezés, irányítás és ellenőrzés munkája. A népkönyvtáralapítás — mint a külföldi példák igazolják — elsősorban maguknak a községeknek kötelessége. És ez természetes is, hiszen a népkönyvtárak minden áldását, az olvasás, szórakozás, művelődés előnyeit közvetlenül maguk a községek tagjai élvezik. Népművelési szervezetünk legújabban gondoskodott is róla, hogy a népkönyvtári terhekből valamelyest a községek is kivegyék részüket, amennyiben 1933-ban felhívta a törvényhatósági népművelési bizottságokat, hogy évente a népművelési célokra rendelkezésükre álló összegek bizonyos hányadát (az élőszóbeli népművelési tevékenységre előirányzott összegnek legalább 15 százalékát) népkönyvtári célokra fordítsák. A rendelet az elmúlt két tanévben már éreztette jótékony hatását, mert azóta több törvényhatóság maga is alapított új típusú népkönyvtárakat. Lényegesen nagyobb megterhelésre községeink — a mai súlyos gazdasági viszonyok között — aligha kötelezhetőek. Egyetlen megoldás marad s ezt ösztönző külföldi példák támogatják: társadalmi úton kell megteremteni, illetőleg megerősíteni azokat az alapokat, amelyeken népkönyvtár-hálózatunk teljesen kicépít-

hető. Hajdan a mecénások vállalták egy-egy nagyszabású kulturális feladat megvalósítását. A mi könyvtártörténetünkben egy Széchenyi, Teleki és Apponyi gróf, az Egyesült Államokban egy Astor, Carnegie és Rockefeller neve jelzi egy nagy gondolat s egy nagy lélek találkozását. Ma a társadalomra, mint az egykori mecénást kiváltságok és kötelezettségek jogutódára vár a feladat, hogy időnként hasonló áldozatkészséget tanúsítson. Követendő példa nélkül múltunk sem szükkölködik. Vadnay Károly jegyezte föl, hogy a 60-as években a Magyar írók Segélyegylete érdekében „a nemzethez kibocsátott felhívásnak nagyon örvendetes sikere lett. Egyesek és testületek, városok és intézetek, főurak és szerény polgárok, hölgyek és férfiak mintegy vetekedve küldtek alapítványt vagy adományt. Szokásba jött a segélyegylet javára hangversenyeket rendezni, táncvigalmak jövedelméből részt adni, pénzügyi gyűléseken részére összeget szavazni meg, megjelent jeles könyvek jövedelmét átengedni s ritka alkalmakat az egylet érdekében használni fel. Az 1867-es koronázáskor például az Akadémia átengedte ablakait az egyesületnek s ezek használásából 1000 forint gyűlt be, stb.“ Vájjon nem lehetne ma is hasonló társadalmi megmozdulásra gondolnunk? Falusi és városi közönségnek egyaránt helye volna az akcióban. Csak egy-két falusi gazda fordítaná a zsíros úri murik s hetedhétországára szóló lakodalmak költségeinek egy töredékét a falujabeli népkönyvtár céljaira — s meg volna törve a jég, felolvadna a közöny s a rideg megnemértés! A városi közönségnek az akcióba való bekapcsolódására még inkább megvan a lehetőség. Egyetemi ifjúságunk évről-évre nagyobb szeretettel merül el a falukutatás és a falusi népművelés munkájában. A főváros és a vidéki gócpontok ifjúsági egyesületei szinte vetekednek a nemes küzdelemben. Egyesekben közülök, hamvas idealistákban, már érlelődik is az elhatározás, hogy dicséretes buzgalmuknak valamivel több konkrét tartalmat kellene adni, valami közeli reális célt kellene maguk elé tűzni, önként merül föl tehát a gondolat, hogy talán éppen a magyar falu népe iránt oly melegen érdeklődő egyetemi és főiskolai ifjúságunk tehetné programjává a népkönyvtárügy felkarolását. Hangversenyek, műsoros estélyek, táncmulatságok rendezésével, a tiszta jövedelemből, hacsak évente 20—30 népkönyvtár fölállítását segítenék elő (a kb. 400 pengő), máris jelentős lépésekkel vinnék előbbre ezt a nagyfontosságú kulturális és nemzeti ügyet. Magától érteődik, hogy az akciónak teljes mértékben együtt kellene működnie a központi szervezettel. Egyéni és felekezeti jelleg itt nem szerepel; a népkönyvtár csak akkor felel meg hivatásának, ha mellék szempontoktól függetlenül szolgálja a közművelődést. Az ekként létesített könyvtárak elnevezésükben örökítenék meg a mecénások (magánosok, ifjúsági egyesületek stb.) nevét. A továbbiakban: a gyarapítás, kezelés, ellenőrzés tekintetében nem különböznének a többi népkönyvtártól. Vajha e terv több lenne mint pusztá ötlet vagy jámbor magyar szándék!

ADDIG IS, amíg népkönyvtár-hálózatunk teljesen kipűl, átmeneti megoldásról kell gondoskodni. E célra legalkalmasabbnak az ú. n.

vándorkönyvtár-intézmény kínálkozik. A vándorkönyvtár kisebb — rendszerint 30—100 kötetből álló — könyvgyűjtemény, amely ládába, szekrénybe foglalva vagy pedig külön e célból berendezett kocsira, esetleg autóra (bibliobus) felszerelve, a kulturális gócpontoktól távol eső falvak, tanyák, telepek lakóit szabályos időközökben megfelelő olvasmányokkal látja el. Előnye, hogy az olvasókat állandóan változó, friss olvasmányokhoz juttatja s lehetővé teszi a könyvanyag leggazdaságosabb kihasználását; hátránya, hogy ugyanazon könyvnek többszöri elolvasását, huzamosabb használatát (ami különösen az ismeretterjesztő műveknél fontos), nem engedi meg, továbbá hogy a könyvek a gyakori szállítás és használat következtében fokozottabb mértékben vannak kitéve a kopásnak és elhasználódásnak. A C. L.-kiadványok beszámolóí arról győznek meg, hogy a hiányos népkönyvtárhálózatú államokban a vándorkönyvtárak igen jól beváltak s nagy népszerűségre tettek szert. Vándorkönyvtárakat az Északamerikai Egyesült Államokban, Mexikóban, Japánban, Indiában és Európa számos államában (Spanyol-, Lengyel-, Németország, Ausztria stb.) egyaránt találunk. Franciaország a világháborúban tönkrement vidékeken (Aisne megye Soissons járásában) fejlesztette ki a népkönyvtáraknak ezt a formáját. Oroszországban 90.000 vándorkönyvtár működik. A svájci Bibliothèque pour Tous szervezete nem egyéb, mint néhány nagy központból irányított vándorkönyvtár-hálózat. A vándorkönyvtár-rendszert újabban két, népkönyvtári szempontból igen előnyös helyzetben lévő állam: Dánia és Belgium is meghonosította. E rendszer a magyar népkönyvtárügy terén sem ismeretlen. A MKOT a népkönyvtárakkal párhuzamosan harminckötetes vándorkönyvtárakat is létesített. Az utóbbi években Budapest, Csongrád és Veszprém vármegye iskolán kívüli népművelési bizottsága újjította fel ezeket a háború előtti kezdeményeket. A budapesti népművelési bizottság birtokában és kezelésében 1923 óta működik 31 darab, egyenként 100—100 kötetet tartalmazó vándorkönyvtár; a könyvanyag háromnegyedrésze szépirodalom, a többi ismeretterjesztő mű; e vándorkönyvtárak praktikus ládáiban vannak felszerelve, mindenik évente két vándorutat tesz meg a főváros munkásegységei között. 1934-ben a „Falu, Magyar Gazda és Földműves Szövetség“ is forgalomba hozott 7, egyenként 150—150 kötetet tartalmazó vándorkönyvtárt, amelyeket 4—6 hónapi használatra bocsát az ország különböző gazdaegyesületeinek rendelkezésére. A vázolt minták és előzmények alapján folyó tanévvel kezdődőleg a kultuszminisztérium is elrendelte az új alapítású közép-, kis- és tanyai népkönyvtárak szépirodalmi anyaga egy részének, a még 1927-ben adományozott, tehát azóta már kellőleg kiolvasott szépirodalmi könyveknek (könyvtáranként kb 80—90 kötet) vándorkönyvtárrá való átszervezését. Ezt a könyvanyagot a jövőben a népkönyvtárak a szomszédos, könyvtárilag ellátatlan két-három község, tanya, telep rendelkezésére kötelesek bocsátani egy-egy évi használatra. Mivel a népművelés és közművelődés céljait a szépirodalom mellett az ismeretterjesztő művek szolgálják, amelyeket azonban állandó használatuk miatt eredeti letéti helyükről elmozdítani nem lehet, a kultuszminisztérium tervbe vette, hogy a közeljövőben ú. n. törzskönyv-

tárakkal fogja fölszerelni a népkönyvtárral még nem rendelkező községeknek. A törzskönyvtár ismeretterjesztő művekből álló könyvsorozat, amely egy arányosan továbbfejlesztendő teljes népkönyvtári rendszer alapjául szolgál. Midőn majd összes községekink és tanyáink törzskönyvtárai a teljes népkönyvtárak állományának szintjére emelkednek, a vándorkönyvtárszervezet automatikusan megszűnik. Más, kedvezőbb és gyorsabb megoldás híján ez lesz a magyar népkönyvtár-hálózat kicépítésének útja.

A SZERVEZETI és elvi kérdéseknek körvonalazása után szólunk kell még népkönyvtáraink könyvállományáról, működéséről és közön-ségéről is.

A népkönyvtárak feladata — a népművelés céljainak megfelelően — az, hogy a legfontosabb elméleti és gyakorlati ismereteket népszerű feldolgozásban a legszélesebbkörű olvasóközönséghez juttassák, terjesszék és elmélyítsék, továbbá, hogy ezt a közönséget nemesen szórakoztató olvasmányokkal ellássák. Megállapítható, hogy 1616 újtípusú népkönyvtárunk ezt az irányelvet kellőképpen érvényesíti. E könyvtárak állománya arányosan oszlik ismeretterjesztő és szépirodalmi művekre. Az ismeretterjesztő könyvanyag felöleli a tudományok és ismeretek egész területét, nevezetesen kiterjed — a hivatalos jegyzék szerint — a következő ágakra: Lélektan, erkölcsstan, nevelési és társadalmi ismeretek, Testtani, egészségügyi és háztartási ismeretek, Földrajzi ismeretek, Nemzeti élet és művelődés (történelem, művészet, irodalom), Kedélyápolás, szórakozás, játékok. A szórakoztató, vagyis szépirodalmi anyag verses, elbeszélő és drámai műveket tartalmaz, legnagyobb számban elbeszéléseket, főleg regényeket. Mindenik könyvtár tartalmaz végül néhány meséskönyvet és ifjúsági olvasmányt»

Álljon itt a legfontosabb szerzők és művek jegyzéke.

I. Magyar szépirodalom. a) Vers: Zlinszky-Vajthó: Magyar költői anthológia, Gragger: Magyar népballadák, Hatszáz magyar nemzeti dal, Arany, Czuczor, Csokonai, Fazekas Mihály, Garay, Gvadányi, Gyulai, Lévay, Petőfi, Tompa, Vörösmarty stb. összes vagy válogatott költeményei. (Ady — sajnos — csak a költői anthológiában szerepel.) b) Elbeszélés: Ambrus Z., Baksay S., Bartóky, Bársony, Benedek, E., Eötvös J. br., Eötvös K., Gaál M., Gárdonyi, Guhácsy, Gyallay D., Harsányi Zs., Herczeg, Jókai, Jósika, Kaffka M., Kemény Zs., Komáromi J., Lőrinczy Gy., Makkai S., Molnár F., Móra F., Móricz Zs., Petelei, Rákosi V., Surányi M., Tamási Á., Tormay C., Tömörkény, Vas Gereben, Zilahy L., Arany-Gyulai: Magyar népmesegyűjtemény, Féja: Élet és álom, népmesegyűjtemény stb. (Szabó Dezső válogatott elbeszélései egy népkönyvtári célokra alkalmas kiadásban nyemek majd elhelyezést.) c) Dráma: Abonyi, Csepreghy, Csiky, Gaál J., Gárdonyi, Géczy, Harsányi K., Herczeg, Katona, Kisfaludy K., Madách, Szigeti, Szigligeti, Tóth E., Voinovich, Vörösmarty, Zilahy stb.

II. Külföldi szépirodalom: De Amicis: A szív, Andersen meséi, Balzac: Grandet Eugénie, Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója, Bordeaux: ősi hajlék, Bulwer: Pompeji pusztulása, Bumett: A kis lord, Cervantes: Don Quijote, Daudet: Levelek egy elhagyott malomból, Az utolsó leckeóra, De Foe: Robinson, Grazia Deledda: A mi Urunk, Dickens: Copperfield Dávid, Twist Olivér, Karácsonyi ének stb., Goldschmidt: A wakefieldi lelkész, Freytag: üzlet és becsület, Gottfried Keller: Jakab mester könyve, Kipling: A dzsungel könyve, Zelma Lagerlöf: Krisztus-legendák, Jack London: Farkasvér, Sien-

kiewicz: Quo vadis? Tolsztoj: Népies elbeszélések, Twain: Koldus és királyfi, Verne Gyula számos regénye, Kalevala, Szlovák költők anthológiája stb.

Folyóiratokkal népkönyvtáraink általában nem rendelkeznek. Ez érthető, mert a könyvtári folyóiratokat a közönség csakis olvasóteremben használhatja, a hazai népkönyvtárak pedig többnyire iskolákban és hivatali helyiségekben lévén elhelyezve, olvasóteremmel ritka kivételképpen ha bírnak. Amíg népkönyvtáraink saját otthonhoz és abban önálló olvasóteremhez nem jutnak, folyóiratjárásról nem lehet szó. Addig pedig sok víz fog még lefolyni a Dunán!

A népkönyvtári alapanyag összeállítása megközelítőleg sem okoz annyi gondot s nem kíván annyi körültekintést, mint a további gyarapítás, mert azt egy már leszűrődött könyvkészletből lehet összeválogatni. A további gyarapítást azonban a napi könyvtermés kavargó áradatából kell kihalászni, szigorúan ügyelve a népkönyvtárak saját szempontjaira. Nincs nagyobb veszedelme egy könyvtárnak, mint a helytelen, céltévesztett gyarapítás; az ilyen könyvtárt menthetetlenül utoléri az elszürkülés, beporosodás, 'a lassú, de biztos halál. E veszélyeket elkerülendő, általában mindenütt csak előre megbírált és alkalmasnak talált könyvekkel gyarapítják a népkönyvtárakat, az alkalmas műveket tájékoztatásul jegyzékbe foglalják; nálunk a múltban Gulyás Pál „Népkönyvtári címjegyzéke“ végezte, ma a kultuszminisztérium hivatalos népkönyvtári jegyzékei végzik ezt a feladatot. Újabban egyre általánosabbá válik az a gyakorlat, hogy a népkönyvtári szervezetek igazgatási központjai maguk gondoskodnak megfelelő kiadványok iratásáról és kibocsátásáról. A népkönyvtári könyvellátásnak ez a legjobb megoldása, mert ilymódon a népkönyvtárak nincsenek kiszolgáltatva a napi könyvtermelés és könyvpiac esetlegességeinek és a kényszerbeszerzéseknek. Így rendkívül eredményesnek bizonyult a minisztérium pár év előtti azon kezdeményezése, hogy „A Magyar Népművelés Könyvei“ cím alatt ismeretterjesztő kiadványsorozatot indított meg. Az eddig megjelent kiadványok a következők: Széchenyi István gróf tanításai. Közjogi alapismeretek, Magánjogi alapismeretek, Egészségügyi ismeretek I—II. kötet, A falusi gazdasági udvar egészséggtana, Természet-tudományi ismeretek I—IV. kötet, Számolás és mérés a mindennapi életben, Magyar történelem, Szülőföld és honismeret könyve, Magyar költői antológia I—II. kötet, A gyermekszertet iskolája, Közgazdasági ismeretek. E sorozat elsősorban a falusi értelmiségnek készült s főleg a népművelési előadónak szolgál vezérfonalul. De hiányzik mai napig egy olyan kiadványsorozat, amely ugyanezen ismereteket s egyúttal az alkalmas szépirodalmi olvasmányokat olcsó füzetekben, mintegy „nemes ponyvaként“ juttatná el a nép legalsó rétegéhez, az olvasók százezres tömegeihez. A népművelés munkásai évek óta érzik egy ily vállalat égető hiányát s meg vannak róla győződve, hogy az már nem késhet soká. A vállalathoz persze majd írók is kellenek, akik nemcsak a paraszti lelket ismerik, hanem azt a rendkívül kényes rezonanciát is, amelyet a kultúra alacsonyabb lépcsőin szokott kiváltani a nyomtatott betű... Nem „népi“, még

kevésbé „népies“, hanem „népnek való“ irodalomra van szükség. Akik foglalkoztak a kérdéssel, tudják, hogy ez a legnehezebb műfaj. Az elképzelt „nemes ponyvával“ a népkönyvtárakat és a szegényebb olvasóréteget filléres jó könyvekhez lehetne juttatni, a könyvtári szervezetek pedig sok kölöncről és kullancstól szabadulnának meg általuk. Egy ily vállalkozás példáján talán sikerülne végre megtanítani egyeseket és számosakat, hogy a könyvtárakba kizárólag hasznos, keresett, jó könyvek valók s a 10, 20 és 120 pengős albumok és egyéb üres díszművek gyártása és házalása méltatlan s már-már erkölcs-telen dolog.

A NÉPKÖNYVTÁR csak akkor töltheti be kulturális hivatását, ha jól föl van szerelve és fejlődése kellőképpen biztosítva van. Szükséges ehhez megfelelő helyiség, olvasóterem, szükséges az, hogy a hivatalos órák a munkásság szabadidejére essenek. Magától értődik, hogy a népkönyvtárak használata teljesen díjtalan kell hogy legyen; nálunk ez kezdettől fogva így is van, több külföldi államban azonban (pl. Ausztriában) a használat díjfizetéshez van kötve. Az eredményes működés fokozása céljából a könyvtárkezelő szakképzettségére is gondot kell fordítani. Tekintettel arra, hogy népkönyvtárainkat túlnyomórészen tanítók kezelik, kívánatos volna a könyvtártani alapismereteket — Belgium példájára — nálunk is bevezetni a tanítóképzés tantervébe.

Újtípusú 1616 népkönyvtárunk igénybevételenek ábrázolására álljon itt a legutóbbi három tanév forgalmi statisztikája: 1932—33-ban 244.202 kötetállománnyal 570.610 kötetes forgalom, 1933—34-ben 339.895 kötetállománnyal 692.176 kötetes forgalom, 1934—35-ben 408.616 kötetállománnyal 747.101 kötetes forgalom. Egy-egy kötet évenkénti használata tehát 2,3, 2 és 1,8 között ingadozik, ami megfelel a nyugateurópai átlagnak. Népkönyvtárainkban főleg a gazdasági szakkönyveknek és a szépirodalomnak (Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Dickens, Verne) van nagy kelete. Verset nem vagy alig olvasnak. Az európai átlagnak megfelelő arányszámot kapjuk akkor is, ha a lakosság népkönyvtári érdeklődését, illetve részvételét vizsgáljuk; a legutóbbi tanévben ugyanis a népkönyvtári olvasók a lakosság 29 ezrelékét teszik ki. Ösztönző példa lehetne Németország, ahol a falvak lakosságának 5—10—20 százaléka népkönyvtári olvasó!

A magyar népi tömegek olvasásra nevelése még külön fejezetre vár pedagógiánk történetében. Ezen a téren a népkönyvtárak kétség-telenül igen jelentős úttörő munkát végezhetnek. A nevelés elmélyítése, a könyv fokozottabb szeretetének és megbecsülésének kialakítása, egyszóval egy fejlettebb és önállóbb magyar olvasóközönség megteremtése egyelőre „ködkép a láthatáron“. Pedig mielőbbi létrejövetele népkönyvtári szempontból sem közömbös, mert csakis ott, ahol lélekbe oltva, önkéntes szükségletként él, nő és uralkodik a könyv egy mélyebb rétegzetű kultúra alapjain, csakis ott remélhető a vázolt problémák megvalósulása.

BISZTRAY GYULA